

Prosjektnotat nr. 9-2004

Kristine Pettersen

Menn og Husarbeid

Perspektiver på studier av maskulinitet
i forhold til husarbeid

SIFO

© SIFO 2005
Prosjektnotat nr. 9-2004

STATENS INSTITUTT FOR FORBRUKSFORSKNING
Sandakerveien 24 C, Bygg B
Postboks 4682 Nydalen
0405 Oslo
www.sifo.no

Det må ikke kopieres fra denne rapporten i strid med åndsverksloven. Rapporten er lagt ut på internett for lesing på skjerm og utskrift til eget bruk. Enhver eksemplarframstilling og tilgjengeliggjøring utover dette må avtales med SIFO. Utnyttelse i strid med lov eller avtale, medfører erstatningsansvar.

Tittel Menn og Husarbeid - Perspektiver på studier av maskulinitet i forhold til husarbeid	Antall sider 27	Dato 21.09.2004
Title Men and Housework - Perspectives on masculinity related to housework		
Forfatter(e) Kristine Pettersen	Prosjektnummer	Faglig ansvarlig sign.
Sammendrag I prosjektnotatet trekkes frem utvalgte studier av menn og omsorgsarbeid, studier av kvinner og husarbeid, og studier av heterofile pars arbeidsfordeling. Aspekter ved slike studier sees som nyttige i fremtidlige studier av menn og husarbeid.		
Stikkord Menn, maskulinitet, husarbeid, omsorgsarbeid		

Menn og Husarbeid

Perspektiver på studier av maskulinitet i forhold til husarbeid

av

Kristine Pettersen

2004

STATENS INSTITUTT FOR FORBRUKSFORSKNING
postboks 4682 Nydalen, 0405 Oslo

Forord

Notatet er en omarbeidet utgave av en prøveforelesning holdt i forbindelse med avsluttende eksamen i etnologi vår 2004. En pensumliste ble først utarbeidet i samarbeid med veileder, forskningsleder på SIFO Ingun G. Klepp, og levert en kommisjon på Kulturhistorisk Institutt ved Universitetet i Oslo. Disse utarbeidet temaet for prøveforelesningen: "Perspektiver på maskulinitet i forhold til husarbeid".

Denne versjonen er en bearbeidet utgave. Det er gjort endringer og tilføyelser der det har vært nødvendig. Overheads er lagt ved som vedlegg, og er markert i teksten der disse ble brukt under presentasjonen.

September 2004

STATENS INSTITUTT FOR FORBRUKSFORSKNING

Innhold

Forord.....	7
Innhold	9
Sammendrag.....	11
1 Maskulinitet og mannlighet	13
2 Husarbeid og husholdsarbeid.....	15
3 Menn i fokus: Arbeid og farskap	17
3.1 Arbeid	17
3.2 Farskap/familie.....	18
4 Husarbeid: Kvinnens maktfelt?.....	21
5 Menn og kvinner: Forhandling og samarbeid	23
Litteratur.....	25
Vedlegg	27

Sammendrag

Dette notatet tar utgangspunkt i at menn og husarbeid er et praktisk empirisk felt, og kartlegger hvilke perspektiv på menn og husarbeid som tidligere har vært studert. Gjennomgangen deles inn i tre empiriske tilnærminger til menn og husarbeid, der maskulinitet diskuteres under hvert av temaene. Disse tre utgangspunktene er a) studier av menns forhold til arbeidsliv og farskap, b) studier av kvinner og husarbeid, og c) studier av menn og kvinners samarbeid i et samliv.

Maskulinitet ble tradisjonelt opparbeidet og ervervet gjennom hardt arbeid i mannsdominerte arbeidsmiljøer, gjennom samvær med andre menn, og plassering i et hierarki. Dette perspektivet på maskulinitet tar utgangspunkt i at kjønn og arbeidsoppgaver henger sammen. Kjønn er i et slikt perspektiv disposisjoner basert på biologiske forskjeller. Ut fra en slik forklaringsmodell finns det mannlige og kvinnelige arbeidsoppgaver, der de mannlige foregår utenfor huset og ofte består av fysisk tungt arbeid. Tradisjonelt husarbeid er i et slikt perspektiv kjønnen feminint. Menn som gjør feminint kjønne arbeidsoppgaver risikerer fornedrelsen det er å fratas eller få såret mannlighet. De truer ikke bare individets, men og en kollektiv mannlighet.

Farsrollen står sentralt i moderne mannlighet. Moderne fedre er opptatt av å fungere sammen med, og ikke utenom eller for resten av familien. Farsrollen er en stadig viktigere del av menns liv, og tidsbruksundersøkelser viser at flere fedre deltar i omsorgsarbeidet nå enn for 20 år siden. Med utgangspunkt i samarbeid og forhandling etableres andre former for maskulinitet, der lik fordeling av hjemmearbeid og utearbeid er idealet. *Androgyn* mannlighet er benevnelsen på de ”myke menn”; menn med erfaringer fra de tradisjonelle kvinnelige arbeidsområdene. Det er interessant å se hvordan moderne fedres erfaringer fra de tradisjonelt kvinnelige arbeidsområdene ikke svekker deres maskulinitet. Snarere tvert om, barnepass styrker og bygger oppunder menns maskulinitet.

Kvinnens arbeidsfelt har tradisjonelt vært i privatsfæren, aktiviteter inni huset. Menns måte å hjelpe til med husarbeid, har vært å gjøre vedlikeholdsarbeid, utendørsting. Bil, hytte og hage har vært områder der husarbeidet ikke har vært i konflikt med mannlighet. Pappapermisjon og den androgyne mannligheten åpner for begrepet ”farstenkning” (Brandth & Kvande 1991). Farstenkning lanserer muligheten for at fedre setter standard for barneoppdragelsen og hvor rent og ryddig hjemmet skal være. Menns rolle er i et slikt perspektiv mer enn en hjelper; de er deltager på samme måte som kvinner. Det forventes en kjønnsnøytral fordeling av arbeidsoppgavene som krever en prøving, feiling og endring fra begge parter, der mannen har like stor kompetanse på husarbeid som kvinnen. Idealet om likestilling i hjemmet fostrer også menn med skyldfølelse, menn som sliter med å få idealet til å fungere i praksis.

1 Maskulinitet og mannlighet

Maskulinitet er et komplekst begrep med flere ulike betydninger. På latin betyr *masculus* mann, mannlig og mandig, og er da *motsetning* til *femina* som betyr kvinnelig¹. Sosiolog Pierre Bourdieu mener at vi ser menn og kvinner som motsetninger, som opprettholdes gjensidig av hverandre. Det feminine er noe mykt, varmt og fuktig, og det maskuline er hardt, kaldt og tørt (Bourdieu 2000).

Maskulinitet kan også beskrive ferdigheter. Sosiolog Jorun Solheim ser at femininitet og maskulinitet fungerer som *dualisme* (Solheim 1995). Det finns en kulturell ubevisthet i denne dualismen, som *knytter arbeidsoppgave og kjønn sammen*; en slags kulturell logikk der noen arbeidsoppgaver forstås som typiske mannlige, mens andre som typisk kvinnelige.

Flere mannsforskere mener maskulinitet gjennomsyrrer vår vestlige samfunnsoppbygning. Bourdieu og Bob Connell viser på hver sin måte hvordan maskulinitet er tett forbundet med *makt, dominans og overordning* (Connell 2001). Maskulinitet er i en slik sammenheng et sett disposisjoner og strukturer som virker naturlige. Slike strukturer kan være det Bourdieu kaller *doxa* – et ordenssystem som er allment forstått i en kultur, og som alle forholder seg til. Connell understreker at det ikke bare finns én form for maskulinitet, men *mange maskuliniteter*. Den *hegemoniske maskuliniteten* er en av disse. Denne innebærer menn som selv definerer seg, og aksepteres av andre, som ledende i samfunnslivet. I vår vestlige kultur innehar den hvite, heterofile, vestlige, urbane middelklasse mannen denne posisjonen. Disse besitter flere maktposisjoner enn andre i samfunnet, og andre måler seg eller blir målt opp mot denne mannen. Han er malen; *Mannen* med stor M. En slik hegemonisk maskulinitet er mektig fordi den forstås som *naturlig dominant*.

I mannsforskning er begrepet *mannlighet* ofte brukt om kulturelle egenskaper tilegnet på bakgrunn av biologiske kjønn. Begrepet legger til rette for empiriske studier av menn og husarbeid. Øystein Gullvåg Holter og Helene Aarseth, som begge er sentrale i mannsforskningsmiljøet rundt Senter for kvinne- og kjønnsforskning i Oslo, bruker begrepet mannlighet i boka *Menns Livssammenheng* (Holter & Aarseth 1999). Holter og Aarseths bruk av begrepet er tilnærmet likt maskulinitetsbegrepet, men direkte knyttet opp mot farsrollen og arbeid. Bourdieu og Connells bruk av begrepet *maskulinitet* er mer abstrakt om strukturer.

¹ <http://www.caplex.no/web/frameset/main.asp> Funnet 09.06.04

Disse formene for maskulinitet er ofte brukt opp mot den offentlige sfæren, der menn har dominans. Dette notatet skal imidlertid handle om hvordan maskulinitet kan kobles sammen med privatsfæren, og da primært husarbeid.

2 Husarbeid og husholdsarbeid

Husarbeid er også et begrep som forstås ulikt, og brukes om ulike aktiviteter. SSB, Statistisk sentralbyrå, bruker begrepet *husholdsarbeid* som samlebetegnelse. I kategorien ligger både det som defineres som *husarbeid*, og det som defineres som *husholdsarbeid* i videre forstand. Husarbeid favner matlaging, oppvask, stell av tøy og renhold. *Husholdsarbeid* favner vedlikeholdsarbeid, pass og stell av barn og evt gamle eller syke, samt innkjøp og hjelp til andre husholdninger i tillegg til husarbeid.

Det er ikke lett å lage klare skiller mellom de ulike arbeidsoppgaver, og ofte kan flere arbeidsoppgaver gjøres på en gang, for eksempel matlaging og pass av barn. Husarbeid kan derfor ikke omtales totalt isolert fra annet husholdsarbeid. I dette notatet vil vi derfor gå nærmere inn på både husarbeid, omsorgsarbeid og vedlikeholdsarbeid.

Kvinnens husholdsarbeid har sunket de siste 20 åra med nesten en time om dagen². Statistikk fra SSBs tidsbrukundersøkelse 2000 viser at husholdsarbeidet for kvinner har sunket fra 4 timer og 46 minutter, til 3 timer og 56 minutter siden 1980. Odd Frank i SSB forklarer denne reduksjon for det første med at kvinner i større grad har gått ut i yrkeslivet, for det andre at husholdsarbeidet har blitt enklere med flere og bedre maskiner og går derfor forttere, og for det tredje at standard til grad av renslighet muligens en endret og man derfor bruker mindre tid på å gjøre rent (Vaage 2002).

Menn har økt sitt husholdsarbeid med 15 minutter om dagen i den samme perioden³. Statistikk fra samme tidsbrukundersøkelse viser at arbeidet har økt fra 2 timer og 26 minutter i 1980, til 2 timer og 41 minutter i 2000. Kvinner gjør fremdeles over én time mer husholdsarbeid enn menn, og da hovedsakelig husarbeid. Økningen blant menns husarbeid mener Vaage skyldes flere menn som tar del i slikt arbeid, og ikke at de som gjør husholdsarbeidet bruker lenger tid (Vaage 2002).

² Se vedlegg 1; Tidsbrukundersøkelsen 2000 "Kvinner".

³ Se vedlegg 2; Tidsbrukundersøkelsen 2000 "Menn".

3 Menn i fokus: Arbeid og farskap

Dette kapitlet deles inn i to: en gjennomgang av studier av menn og typiske mannsdominerte arbeidsplasser, og studier av menn som fedre.

3.1 Arbeid

Menn er hovedperson i tidligere historieskriving som en offentlig rolle; som forsker, politiker, soldat og lignende, men ikke som kjønn (Kimmel 1998). Siden mannshistorien er skjult inni den offisielle historien, blir mannligheter sjelden spesifikt formulerte. Denne erkjennelsen har de siste årene bidratt til en økt fokusering på maskulinitet i kjønnsforskningen. Det er skrevet mye om mannen som Mennesket, men ikke som mann med en uttalt mannlighet. Nettopp derfor argumenteres det som interessant ”å *kjønne*” mannen ved å nyansere han som mann.

I etnologi har vi flere studier av typiske mannsdominerte arbeidsmiljøer. Tre eksempler er:

- 1) Jens Petter Kollhøys hovedfagsoppgave fra 1996 om telegrafarbeidere fra første halvdel av 1900- tallet (Kollhøj 1996)
- 2) Bjørn Fjellheims artikkel fra 1988 publisert i Dugnad, om gutter og menn til sjøs på slutten av 1800- tallet (Fjellheim 1988)
- 3) Ella Johanssons avhandling *Skogarnas sönar* fra 1994, om skogsarbeidere i Norrland på tidlig 1900- tallet (Johansson 1994)

Alle disse tre arbeidene har til felles at de viser et *hierarki* av mannligheter, der de *laveste* gradene gjorde ”kvinnfolkarbeid”, altså husarbeid, og de høyest graderte ble regnet som skikkelige Mannfolk. Kvinnearbeid innebar en sosial degradering, en *feminisering* eller en *avmaskulinifisering*. Alle tre bidrar dermed til å *kjønne* mannen gjennom analyser av typiske mannsdominerte miljøer.

”Din dævelunge! Klokka er snart over fire!”, kjefter en voksen mann til guttungen som sliter med matlagingen under dekk⁴. Som en del av en sosialiseringssprosess ble gutter menn gjennom å kjenne på og mestre ydmykelse og fornedrelse. Fjellheims artikkel handler om sosialiseringssprosessen for unge gutter som var kokk, eller skårunge som stillingen ble kalt. Han skildrer guttenes overgang fra en trygg barndomsverden, til voksenverdenen som mann. Disse vordende mennene gjorde *annenrangs* arbeidsoppgaver, som for eksempel å koke mat, stå for reinhold og rydding i kahytt og bysse. Slike arbeidsoppgavene ble sett som kvinneoppgaver, og derfor annenrangs

⁴ Se vedlegg 3: Ola som kokk.

for menn. For å bli menn måtte guttene gjennom en manndomstest, der de skulle beherske sult, frost, fornedrelse og latterliggjøring. Tittelen på Fjellheims artikkel, *Ing-en kjære mor lenger*, understreker overgangen fra gutt til mann. Moren, og alt som assosieres med det feminine, skulle være utenfor rekkevidde og fortrenses i denne prosessen.

I Johanssons avhandling om livet blant skogsarbeidere i Norrland, beskriver hun bl.a. hvordan fedre ofte hadde med seg sine sønner ut i skogen, for å lære dem opp, og for å lede dem gjennom en manndomsprøve. Guttungene skulle lære utholdenhet og ansvarsfullhet, og lære seg å forholde seg til et arbeidsfellesskap i et kollektivt og enkjønnet samfunn. Når guttene så kom tilbake til bygda var de mer menn enn da de dro, ved at de hadde fått innsikt i den kollektive mannlige erfaringen. Johansson viser hvordan maskuliniteter på denne måten var knyttet til *livssykluser*. Som *yingling* (guttunge) i skogen var gutten ufullstendig og på vei mot manndommen. Han forholdt seg derfor til andre menn i et ungarliv. Som *karl* (mann) har disse ynglingene modnet, og fått kvinne, barn, hus, jord og hest. I ynglingstadiet kunne gutten tillate seg å gjøre kvinnfolkarbeid i skauen. Som karl var han imidlertid forsiktig med det, da han jo hadde en kvinne til å koke for seg og derfor ikke skulle nedlate seg til slikt arbeid.

Guttene lærer seg å bli menn av sine fedre, som skogsarbeiderne, og av andre menn, som kokkene til sjøs. Og husstellet måtte gjøres, selv uten kvinner tilstede. Både Kollhøj og Johansson beskriver at menn langt hjemmefra, der de ikke hadde ei kone til å koke for seg, kunne gjøre kvinnfolkarbeid også uten å bli mobbet for det. Kompetanse i husarbeid under disse omstendighetene kunne faktisk *styrke* plassen i hierarkiet. Johansson og Kollhøj skildrer hvordan husarbeidet var individuelt, det var ikke en som stelte for de andre. Mennene kokte kaffe selv, og hadde selv ansvaret for sine egne koketing. Det eksisterte likevel også et samarbeid, der de hentet ved eller vann til den som hadde fått i oppgave for eksempel å koke grøt til enkel fellesbespising. Mennene lærte seg på denne måten husstellteknikker. Denne kunnskapen var derimot fort ”glemt” da de kom hjem til gården. Skogen var på denne måten et ikke-sted, der andre regler gjaldt. I skogen ble bygdas regler og arbeidsfordelingsmønstre stilt på hodet.

Johansson spesielt, men også Kollhøj og Fjellheim, beskriver *flere mannligheter* på disse mannsdominerte arbeidsplassene. I skogen eksisterte et *hierarki av mannligheter* som til sammen dannet et sosialt samfunn, der for eksempel de fastboende bøndene aldri kom ordentlig innafor. Bøndene ble ikke sett på som ekte skogsarbeidere, og derfor ikke ordentlige menn. Disse ulike mannlighetene defineres ut fra *arbeidsoppgavene*. Arbeidet mannen utførte hang sammen med hans plass i det sosiale hierarkiet. En mann skulle drive hardt fysisk arbeid og leve under barske kår. På denne måten er mannligheten i disse mannsdominerte arbeidsmiljøene basert både på hardt fysisk arbeid, men også på det å klare eget husarbeid under enkle kår, ofte med provisoriske løsninger. Mennene gjorde husarbeidet i skogen, men på gården overlot de dette til kvinnene.

3.2 Farskap/familie

Tidsbrukundersøkelsen fra SSB viser en påfallende ulikhet mellom menns deltagelse i omsorg på den ene siden, og i husarbeid på den andre. *Omsorgsarbeid* er jevnere

fordelt mellom kjønnene enn husarbeidet. Dette viser at økt deltagelse for kvinner i arbeidslivet har ført til fedrenes økte deltagelse i hjemmet (Kitterød 2000). Hvordan og hvorfor dette har skjedd er kvalitative metoder bedre egnet til å gi innsikt i.

Intervjuer og kvalitative studier av forholdet mellom far og barn, legger vekt på den ikke-fysiske dimensjonen av farskapet. Etnolog Lissie Åström har skrevet om fedre og sønner i tre generasjoner (Åström 1990). Hun problematiserer menns syn på seg selv som far, med deres forhold til sin egen far. Hennes utgangspunkt er at en fars drivkraft i dag er samarbeid. Han vil fungere sammen med, og delta i familien. Dette i kontrast til å fungere *for* familien slik faren gjorde bare en generasjon tidligere. Hun mener også at denne utviklingen har vært mulig bl.a. fordi kvinner har gitt plass til menns deltagelse i hjemmet, ved å gå ut i jobb og å sette av egentid utenfor familien. Dette samarbeidet reguleres både utenfra, som forventninger, og innenfra som disposisjoner som ligger nedfelt for eksempel gjennom læring.

Åström skisserer videre fire ulike stereotypiske farsskikkelser⁵.

1. Far som arbeidsinstruktør er kjent fra førindustrielle samfunn. Barna behandles som små voksne, og tas med inn i fars verden, lik Johansson skildrer fra livet i skogen.
2. Far som søndagspappa er den borgerlige faren. Denne mannen er fraværende i hjemmets hverdagsliv, og skjermes for barna, bortsett fra søndag som er familiedag. Det er også denne farsfiguren som skildres som det kultiverte mennesket; den borgelige mannen som kulturell normgiver, både for familien og samfunnet forøvrig. (Frykman & Löfgren 1979)
3. Far som fritidspappa er en far som tilfører barna noe mor ikke gjør. Mens mor tar seg av matlaging, husvask etc, hjelper far til ved å leke med barna. Denne faren har ansvaret for uteaktiviteter og lek, spesielt i ferier.
4. I dag eksisterer et ideal om hverdagspappaen. Han er den moderne pappaen. Denne farsfiguren er en del av barnas liv, i motsetning til far som arbeidsinstruktør der barna er en del av farens liv. Denne mannen prioriterer familien fremfor seg selv.

En farsfigur som ikke nevnes her er *patriarken*. Litteraturviter Jørgen Lorentzen, mannsforsker på Senter for kvinne- og kjønnsforskning, viser patriarkens fall i boken *Mannlighetens muligheter* (Lorentzen 1998). I boken *Faderen* av August Strindberg, blir patriarken rittmesteren utfordret, og mister all sin makt til sin kone. Konflikten handler om rittmesterens datter som han bestemmer skal flytte hjemmefra. Hans kone motsetter seg avgjørelsen, og usikkerheten rittmesteren da blottlegger blir hans fall. Ved å problematisere maktrelasjonen mellom mann og kvinne forårsaker rittmesteren sin egen undergang, og nedlegger seg selv som mann. I *Faderen* gjennomføres en *avmaskuliniseringsprosess*, der rittmesteren blir som barn i nærheten av sin kone, blottet for makt, og ydmyket.

Holter & Aarseth har vist at det kan være store forskjeller på ideal og praksis når det gjelder hverdagspappaen. Det er den *androgyn* mannligheten som dominerer hverdagspappaen; en mannlighet som fortsatt har maskulin dominans, men har også erfa-

⁵ Se vedlegg 4: Farsfigurer

ringer fra det motsatte kjønns aktivitetsområde. De har satt opp noen stereotyper som viser fire ulike måter å være hverdagspappa på.

1. Familieidealisereren holder jobb og familie atskilt. Familie er viktig og blir *ideologi*, noe de omtaler som en typisk tendens ved middelklassefedre. Familien lovprises ideologisk, men i *praksis* nedvurderes den. Idealiseringen av familien næres i mannens skyldfølelse. Han vil være familie, men får det ikke helt til.
2. Rettferdighetsmannen realiserer prinsippet om likestilling. Det er selvvalgt, men han ser heller ikke at han kan velge annerledes. Familie og husarbeid blir langt på vei et *pliktløp*. Rettferdighetsmannen gjør det som er rett, men ikke nødvendigvis fordi han selv mener det er riktig. Holter & Aarseth knytter rollen knyttes til 70- tallet, og bruddet med den kjønnsmessige arbeidsdelingen. Rettferdighet er en selvfølge i disse mennenes selvforståelse.
3. Karriereutvideren bruker erfaringer fra familien som sosial kompetanse i jobbsammenheng, og han fokuserer spesielt på samvær med barna. Gulvvask, matlaging og annet husarbeid oppleves ikke som viktig på samme måte. Familielivet gagnar arbeidslivet.
4. Omsorgsmannen ser familien som et alternativ til jobb. Han var en fremtredende figur mot slutten av 80- tallet, der fedre begynte å bruke retten til svangerskapspermisjon. Han fronter det som omtales som ”den betydningsfulle familien”, og er i ett med familien på samme måte som mor er det. Han praktiserer det bildet av familien som familieidealisereren snakker om.

Motsetninger mellom det mannlige, som knyttet til produksjon, og det kvinnelige, knyttet til familiearbeidet, er et sentralt tema i mannlighetene vi her har skissert. Holter & Aarseth mener at veien til en ”demokratisering” av familien, er avhengig av en kombinasjon av *ansvarsdeling*, og et ønske om *å være* familie i motsetning til det *å ha* familie. Denne moderne, androgyne mannligheten kan gjøre det som tidligere var kvinneoppgaver, uten at det truer hans posisjon som mann. Snarere tvert om, det befester den.

4 Husarbeid: Kvinnens maktfelt?

Studier av husarbeid henger tett sammen med å *synliggjøre* husmora i historien, altså avdekker den private historien i motsetning til den offentlige. Det er også en kamp om definering av husets arbeidsoppgaver som feminine eller maskuline. Husarbeidets historie sees som *kvinnehistorie* i motsetning til den *offisielle historien*. Mennene opptrer som dem som tar over når husarbeidet blir profesjonalisert, teknologifisert og maskinifisert. Et eksempel er hvordan mennene tok over arbeidet med melka når meieriene kom. Begrunnelsen var at slike teknologiske systemer krever en *maskulin* måte å tenke og organisere på. Arbeidet med melka på gården var derimot feminint (Hansen 1982).

Historiker Arwen Mohun har vist hvordan klesvask domineres av menn, når vasken flyttes til vaskeriene på slutten av 1800- tallet i England (Mohun 1997). Klesvask går fra å være en huslig syssel til å bli en industriell prosess. Eierne av disse vaskeriene var utelukkende menn, mens kvinner gjorde arbeidet der. Mannlighet er i denne sammenhengen forbundet med det *profesjonelle, teknologifiserte og utearbeidende*. Husarbeid blir mannsdominert når profesjonaliserte arbeidsoppgaver tas ut av hjemmet.

Profesjonaliseringen av husarbeidet er én tilnærming til husarbeid. En annen er å se *hjemmet som en kulturell konstruksjon*, slik sosialantropolog Marianne Gullestad har gjort det. Hun deler rommene i huset, og arbeidsoppgavene i husholdet, inn i kvinnelige og mannlige felt (Gullestad 1986, Gullestad 1989). Kvinnene har kjøkkenet spesielt, men også huset generelt. Mennene har imidlertid ansvar for kjelleren, garasjen, hagen og bilen. Kvinnen assosieres med *det private og innadvendte*, mens mannen assosieres med *det offentlige og utadvendte*.

Gullestad omtaler bilen som ”leilighetens mannfolkanneks”. Men som etnolog Ingun Grimstad Klepp ganske riktig påpeker, bilen er ikke et riktig anneks, men det er hytta (Klepp 1993). Mens kvinnene setter standarden for husholdet i hjemmet, er det mennene som setter standarden på hytta. Hyttene Klepp har sett spesielt på ligger på øyene i Oslofjorden. Hun beskriver disse som maskulint innredet med maritime symboler. Mens mannens prosjekt på hytta er å gjøre andre ting enn det han gjør til daglig, har kvinnen stort sett de samme pliktene på hytta og i hjemmet. Forskjellen for henne er ofte mer primitive forhold for de samme arbeidsoppgavene. Klepp konstaterer videre at hytta er vellykket for familien, fordi mannen får være mann, samtidig som han gjør noe med og for familien.

En oppfatning av husarbeid og likestilling, er at *kvinnen har hegemoni i hjemmet*, og at menn derfor adopterer kvinnens arbeidsmetoder. At kvinnen har ansvaret hjemme

innebærer også at hun har makta. For at mannen skal komme inn i husarbeidet må kvinnen slippe den makta. Sosiologene Berit Brandth & Elin Kvande har imidlertid funnet at det er *mennenes standarder* som dominerer i familier der mannen er hjemme i en farskapspermisjon (Brandth & Kvande 1991). I en studie basert på intervju med 10 par, der fedrene hadde hovedansvaret i en periode, fant de at mødre hadde ett likestillingsprosjekt, mens mennene hadde et annet. De erfarte at mennenes likestillingsprosjekt, "*farstenkningen*" som Brandth og Kvande kaller det, hadde høyere status enn "*morstenkningen*", og vant i parenes diskusjoner. Brandth & Kvande mener dette skyldes at menn som gruppe har høyere status og mer makt enn kvinner som gruppe. Hjemmet og barneoppdragelsen er ikke nødvendigvis et kvinnefelt. Mennene har ofte dominans når de er der.

Jorun Solheim beskriver også en slik kvinnelig avmakt i en mannsdominert familiestruktur (Solheim 1995). Solheim avdekker en maskulin dominans i familien og hjemmet. Hun tar utgangspunkt i familien som et system av arbeidsrelasjoner. Informantene hennes er ektepar i et vestnorsk samfunn på 80-tallet, der han arbeidet på plattform eller til sjøs, og hun primært er hjemmearbeidende. Hverdagslivet i disse familiene er sentrert omkring mannens hjemkomst og avreise. Kona setter av plass til mannen når han er hjemme, og gjør alt når han er borte. De skaper begge en relasjon der han konsumerer det hun produserer. På denne måten er det mannens mønstre som gjelder når han er hjemme, det er hans behov som styrer kvinnens bedrifter.

Sosialantropolog Runar Døving ser husmødres servering av vaffelhjarter, som en manifestasjon av kvinnens kjærlige "kontroll over husets representasjon" (Døving 2003). Som mannlig forsker kan han se makt der kvinnelige feminister har sett avmakt. I motsetning til Solheim og Brandth & Kvande mener han kvinnen har alliert seg med et opparbeidet kompetansefelt om drifta av hjemmet det er vanskelig for menn og overta. Gjennom bl.a. lojale tjenester, gaver og gjengaver, husstell og barneoppdragelse kan ikke kvinner kun sees som underordnede, men må også forstås som mektige. Gjennom gaver kvinnen gir, kjærlighet hun sprer om seg, og tjenester hun yter sin familie og sine gjester, ivaretar hun en maktposisjon i hjemmet og i samfunnet.

Som Solheim og Døving viser, forstås husarbeid som nært knyttet til kvinnelig kjærlighet og plikt. Siden det på denne måten ikke anses som "ordentlig" arbeid, kan det heller ikke kritiseres eller vurderes som det.

5 Menn og kvinner: Forhandling og samarbeid

Mannsforsker Michael Kimmel gjør rede for et *interaksjonsperspektiv* for å forstå kjønn og kjønnsroller (Kimmel 1998). Han mener det er viktig å se maskulinitet som et produkt av interaksjon mellom mann og kvinne. Kvinner og menns adferd sees som kjønnsforhandlinger, der de forhandler ofte uten å vite at det er det de gjør. Derfor trekker vi frem noen tidligere analyser av kjønnsforhandlinger.

Sosiolog Mette Kammen har intervjuet fire par sammen og hver for seg, og har satt opp noen kategorier basert på deres oppfatning av arbeidsfordelingen (Kammen 1996).

1. Tilfeldighetsparet har lik standard for ryddighet og renslighet. De er ofte uorganiserte, og fordeler arbeidsoppgavene ettersom de dukker opp - altså tilfeldig.
2. Krysspressparet har et ideal om likhet mellom mann og kvinne, men får det ikke til. Mannen i relasjonen føler seg presset både i jobb og hjem, som både forsørger og far.
3. Standardparet er uenige på materielt og personlig plan. Praktisk organisering fremstår som en maktkamp. Denne organiseringen, som ofte ender med krangling om prinsipper og standarder, er et sensitivt tema.
4. Idealparet er gjennomstrukturerede. De er enige om likestilling i jobb, organisering av barn og fordeling av husarbeidet.

Kammen konkluderer med at unge par lever i en spenning mellom *forventninger* om kjønnsnøytral fordeling av arbeidsoppgavene, og *fastlåste* tradisjonelle fordelingsmønstre de har opplevd i sin egen oppvekst. Parene Kammen intervjuet forsto likestilling som oppgavelikhet, et ideal mange mente var for rigid til å følge. Hun fant ingen entydig oppfatning av en *rettferdig* fordeling av husarbeidet hos sine informanter. Rettferdighetsperspektivet har hun fra sosiolog Fredrik Engelstad. I følge henne beskriver han rettferdighet som et ideal om likhet; lik tid brukt på husarbeid og lønnet arbeid, der begge er fornøyde, og den fysiske yte-evnen tas hensyn til.

Sosiolog Polly A. Fassinger mener at det er avgjørende å avdekke menns *forståelse* av husarbeidet, for å forstå hvorfor menns deltagelse i husarbeidet er så lav (Fassinger 1993). I sitt doktorgradsprosjekt intervjuet hun skilte fedre og mødre i Minnesota om deres forhold til husarbeid før og etter skilsmissen. Hun fant at mennene, spesielt de som ikke hadde deltatt i husarbeidet i særlig grad tidligere, forventet hjelp fra barna etter skilsmissen. Mennene mente etter skilsmissen at husarbeid var et *familieanliggende*, mens mødre mente at husarbeidet var *mors ansvar*. Fassinger delte mennene i tre kategorier:

1. ”Uninvolved men”: menn som ikke hadde deltatt i husarbeidet tidligere, og måtte lære alt etter skilsmissen.
2. ”Helpers”: Menn som kunne noe, men måtte lære mye etter skilsmissen. I ekteskapet hadde de hjulpet eller avlastet sine koner med husarbeidet, men aldri hatt ansvar for det.
3. ”Sharers”: Menn som var vant med fordeling av husarbeidet. Etter skilsmissen måtte de kun lære seg de arbeidsoppgavene konene tidligere hadde hatt eneansvar for.

Av Fassingers informanter var det kun to menn som satt pris på den økte kontrollen over husarbeidet. Disse hadde tidligere vært missfornøyd med sine koners standarder; de mente for eksempel hun var slurvete eller rotete. De mannlige informantene fortalte også at de ignorerte andres standarder, til forskjell fra kvinnene som beskrev at de var veldig opptatt av andres anerkjennelse. En viktig årsak til dette mener Fassinger kan være at fedrene ikke så husarbeidet som enhetlig med forelderrollen på samme måte som kvinnene gjorde det. Kvinnen så det som sin jobb som mor å bedrive husarbeid, mennene så det som en jobb for hele familien.

Menns rolle i husholdningen er ofte sett som kvinners *elever*, *hjelpere* eller *avlastere*. Husarbeid anses som kvinners ansvarsområde, også av kvinner selv. Sosiologen Jean Claude Kaufmann beskriver menn som ”*The guilty pupil*”, elev med skyldfølelse, i sin undersøkelse av franske pars samhandling (Kaufmann 1992). Hans utgangspunkt er at vi er individuelt fristilt og løsrevet fra tradisjoner. Dette medfører at vi kjenner forventninger om å selv skulle finne frem til måter å gjøre ting på, ved å prøve, feile og endre. Skyldfølelsen hos menn trer frem fra forståelsen av at noe er galt i forholdet mellom handlinger og ideer, der samhandlingen har *likhet* som ideal. Kaufmann mener at det at mannen aksepterer rollen som elev viser en utvikling i det historiske forholdet mellom kjønnene. Dagens menn vil gjerne lære husarbeid og ser det som sitt ansvar å delta, på en måte menn ikke gjorde tidligere.

Litteratur

- Bourdieu, Pierre 2000. *Den maskuline dominans*. Oslo: Pax.
- Brandth, Berit & Elin Kvande 1991. "Når likhet blir ulikhet", i *Nye kvinner - Nye menn*, Haukaa, Runa (red.) Oslo: Ad Notam.
- Connell, R. W. 2001. *Masculinities*. Cambridge: Polity Press.
- Døving, Runar 2003. *Rype med lettøl: en antropologi fra Norge*. Oslo: Pax.
- Fassinger, Polly A. 1993. "Meanings of Housework for Single Fathers and Mothers: Insights Into Gender Inequalities", i *Men, Work, and Family*, Hood, Jane C. (red.) Newbury Park: Sage.
- Fjellheim, Bjørn 1988. "Ingen kjære mor lenger", i *Dugnad* 2/3:21-36.
- Frykman, Jonas & Orvar Löfgren 1979. *Den kultiverade människan*. Stockholm: Liber Förlag.
- Gullestad, Marianne 1986. "Det moderne hjemmestrevet", i *Nytt om Kvinneforskning* 3:24-27.
- Gullestad, Marianne 1989. *Kultur og hverdagsliv*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Hansen, Bodil K. 1982. "Rural women in late nineteenth-century Denmark", i *The Journal of Peasant Studies* 9(2):225:240.
- Holter, Øystein Gullvåg & Helene Aarseth 1999. *Menns livssammenhenger*. Oslo: Gyldendal.
- Johansson, Ella 1994. *Skogarnas fria söner: maskulinitet och modernitet i norrländskt skogsarbete*. Stockholm: Nordiska museets Förlag.
- Kammen, Mette 1996. *Tenke det, ønske det, ville det med ... men gjøre det? En studie av hvordan kvinner og menn i parforhold opplever fordelingen av husholdsarbeidet*. Hovedfagsoppgave i sosiologi - Universitetet i Oslo.
- Kaufmann, Jean Claude 1992. *La trame conjugale: analyse du couple par son linge*. Paris: Nathan.
- Kimmel, Michael S. 1998. "Introduction", i *Men's lives* Kimmel, Michael S. & Michael A. Messner (red.). Massachusetts: Allyn and Bacon.
- Kitterød, Hege 2000. "Hus- og omsorgsarbeid blant småbarnsforeldre: Størst likedeling blant de høyt utdannede", i *Samfunnsspeilet* 5:2000, <http://www.ssb.no/samfunnsspeilet/utg/200005/5.shtml> Funnet 280904.
- Klepp, Ingun Grimstad 1993. "Hytta som leilighetens mannlige anneks", i *Den mangfoldige fritiden* Klepp, Asbjørn & Liv Emma Thorsen (red.). Oslo: Gyldendal.
- Kollhøj, Jens Petter 1996. *Like men forskjellige menn: telegrafarbeidere, fotografier og kamp mot kaos*. Hovedfagsoppgave i etnologi - Universitetet i Oslo.

Lorentzen, Jørgen 1998. *Mannlighetens muligheter*. Oslo: Aschehoug.

Mohun, Arwen Palmer 1997. "Laundrymen Construct Their World: Gender and the Transformation of a Domestic Task to an Industrial Process", 38(1):97-121.

Solheim, Jorun 1995. "Shelter from the Storm", i *Labour of Love: Beyond the Self-evidence of Everyday Life* Holter, Øystein Gullvåg & Tordis Borchgrevink (red.). Aldershot: Avebury.

Vaage, Odd Frank 2002. *Til alle døgnets tider: tidsbruk 1971-2000*. Oslo: Statistisk sentralbyrå.

Åström, Lissie 1990. *Fäder och söner*. Stockholm: Carlssons.

Vedlegg

Vedlegg 1: Tidsbrukundersøkelsen 2000 "Kvinner" (Vaage 2002)

Tabell 3.1. Tidsbruk til ulike husholdsaktiviteter blant personer 16-74 år, alle og etter kjønn. Tidsbruk i timer og minutter blant alle, prosentandel som har utført aktivitetene og tidsbruk blant dem som har utført aktivitetene en gjennomsnittsdag. 1980-2000

	Tidsbruk blant alle			Andel som har utført aktiviteten			Tidsbruk blant dem som har utført aktiviteten		
	1980	1990	2000	1980	1990	2000	1980	1990	2000
Kvinner 16-74 år									
Husholdsarbeid i alt	4.46	4.22	3.56	97	97	98	4.54	4.29	4.01
Husarbeid i alt	3.01	2.18	1.59	94	92	94	3.12	2.30	2.07
Matlaging, borddekkning, servering	1.03	0.50	0.48	84	80	86	1.15	1.02	0.56
Oppvask, rydding av bord	0.32	0.25	0.20	75	67	64	0.43	0.37	0.31
Rengjøring og rydding av boligen	0.53	0.38	0.32	75	66	63	1.10	0.57	0.52
Vasking/stryking av tøy	0.21	0.20	0.15	39	43	42	0.53	0.45	0.36
Vedlikehold av tøy, sko, søm	0.06	0.04	0.02	9	5	4	1.01	1.09	0.47
Fyring, vedhugging, vannhenting	0.01	0.01	0.01	4	4	4	0.34	0.20	0.28
Egenproduksjon av matvarer	0.05	0.02	0.01	5	3	2	1.39	1.08	0.59
Vedlikeholdsarbeid i alt	0.15	0.16	0.17	22	26	26	1.06	1.01	1.05
Stell av hage, tomt	0.09	0.07	0.09	15	15	15	0.56	0.49	0.56
Luftte hund	0.02	0.04	0.03	4	6	6	0.50	0.57	0.50
Stell av kjæledyr ellers	0.01	0.02	0.01	3	6	5	0.27	0.28	0.21
Byggearbeid, vedlikehold, oppussing av bolig	0.03	0.02	0.03	2	2	3	1.58	1.51	1.41
Vedlikehold, reparasjon av bil/motorsykel	0.00	0.00	0.01	1	1	1	1.14	0.53	0.50
Vedlikehold og reparasjon av annet utstyr	0.00	0.01	0.01	1	1	1	0.56	1.12	0.47
Omsorgsarbeid i alt	0.47	0.59	0.42	42	47	40	1.53	2.05	1.45
Pass og stell av barn	0.19	0.23	0.19	26	28	26	1.15	1.23	1.14
Følge/hente barn	0.02	0.03	0.01	6	9	5	0.35	0.40	0.17
Hjelp til lekselesing	0.01	0.01	0.01	3	4	3	0.35	0.31	0.31
Lek med barn	0.05	0.07	0.04	10	13	8	0.51	0.55	0.49
Samtaler med barn	0.04	0.04	0.02	11	11	8	0.34	0.33	0.25
Høytlesing for barn	0.01	0.02	0.01	5	8	6	0.28	0.30	0.23
Annen omsorg for barn	0.04	0.05	0.04	8	10	9	0.53	0.52	0.50
Pleie/hjelp til voksne i eget hushold	0.03	0.03	0.01	5	7	4	0.57	0.48	0.33
Hjelp til andre hushold	0.08	0.10	0.08	9	12	9	1.24	1.19	1.26
Kjøp av varer og tjenester i alt	0.26	0.26	0.26	48	52	57	0.55	0.49	0.46
Kjøp av dagligvarer	0.11	0.09	0.10	36	34	41	0.31	0.27	0.24
Andre og uspesifiserte innkjøp	0.09	0.12	0.11	15	24	24	1.00	0.48	0.45
Medisinsk behandling av profesjonelle utøvere	0.02	0.02	0.02	3	3	4	1.03	0.55	0.52
Besøk på offentlig kontor o.l.	0.01	0.00	0.01	4	1	3	0.23	0.40	0.18
Andre ærender	0.04	0.03	0.03	7	10	10	0.52	0.30	0.31
Annet husholdsarbeid i alt	0.07	0.09	0.13	17	23	35	0.39	0.39	0.35
Reiser i samband med husholdsarbeid	0.11	0.14	0.19	28	39	46	0.39	0.35	0.41
Tallet på observasjoner	3 431	3 149	2 842	3 431	3 149	2 842			

Vedlegg 2: Tidsbrukundersøkelsen 2000 "Menn" (Vaage 2002)

Tabell 3.1. Tidsbruk til ulike husholdsaktiviteter blant personer 16-74 år, alle og etter kjønn. Tidsbruk i timer og minutter blant alle, prosentandel som har utført aktivitetene og tidsbruk blant dem som har utført aktivitetene en gjennomsnittsdag, 1980-2000

	Tidsbruk blant alle			Andel som har utført aktiviteten			Tidsbruk blant dem som har utført aktiviteten		
	1980	1990	2000	1980	1990	2000	1980	1990	2000
Menn 16-74 år									
Husholdsarbeid i alt	2.26	2.36	2.41	85	88	92	2.53	2.57	2.55
Husarbeid i alt	0.47	0.46	0.51	61	65	77	1.16	1.11	1.06
Matlaging, borddekkning, servering	0.15	0.16	0.22	40	46	64	0.36	0.35	0.35
Oppvask, rydding av bord	0.08	0.08	0.07	27	28	31	0.31	0.29	0.24
Rengjøring og rydding av boligen	0.12	0.13	0.13	26	26	31	0.48	0.51	0.43
Vasking/stryking av tøy	0.01	0.02	0.02	4	6	9	0.41	0.32	0.28
Vedlikehold av tøy, sko, søm	0.00	0.00	0.00	1	1	1	0.47	0.44	1.23
Fyring, vedhugging, vannhenting	0.05	0.04	0.03	8	6	7	1.06	1.01	0.41
Egenproduksjon av matvarer	0.04	0.02	0.02	4	3	2	2.02	1.27	1.17
Vedlikeholdsarbeid i alt	0.37	0.36	0.36	31	32	33	2.00	1.51	1.50
Stell av hage, tomt	0.11	0.08	0.10	12	11	12	1.26	1.14	1.18
Lufte hund	0.02	0.04	0.04	4	6	6	0.53	0.55	0.56
Stell av kjæledyr ellers	0.01	0.01	0.01	2	2	3	0.40	0.36	0.30
Byggearbeid, vedlikehold, oppussing av bolig	0.13	0.10	0.13	8	7	9	2.42	2.27	2.29
Vedlikehold, reparasjon av bil/motorsykkkel	0.06	0.06	0.04	7	7	6	1.30	1.27	1.07
Vedlikehold og reparasjon av annet utstyr	0.05	0.06	0.05	5	5	6	1.46	1.58	1.31
Omsorgsarbeid i alt	0.26	0.30	0.24	29	33	30	1.27	1.30	1.22
Pass og stell av barn	0.05	0.07	0.08	13	15	16	0.39	0.50	0.49
Følge/hente barn	0.01	0.02	0.01	4	5	3	0.29	0.33	0.17
Hjelp til lekselesing	0.00	0.00	0.00	1	1	1	0.35	0.47	0.28
Lek med barn	0.05	0.05	0.03	7	8	5	1.03	0.57	0.56
Samtaler med barn	0.01	0.01	0.01	4	3	2	0.32	0.34	0.28
Høytlesing for barn	0.01	0.01	0.01	2	2	2	0.26	0.27	0.21
Annen omsorg for barn	0.02	0.02	0.03	4	5	5	0.49	0.51	0.57
Pleie/hjelp til voksne i eget hushold ...	0.03	0.03	0.02	5	7	5	0.53	0.45	0.40
Hjelp til andre hushold	0.08	0.09	0.07	7	10	7	1.52	1.24	1.42
Kjøp av varer og tjenester i alt	0.18	0.19	0.21	33	41	49	0.54	0.46	0.43
Kjøp av dagligvarer	0.06	0.06	0.08	20	22	29	0.32	0.30	0.26
Andre og uspesifiserte innkjøp	0.06	0.08	0.09	12	18	22	0.53	0.44	0.40
Medisinsk behandling av profesjonelle utøvere	0.01	0.01	0.01	2	2	2	0.57	1.01	0.47
Besøk på offentlig kontor o.l.	0.01	0.00	0.01	3	1	4	0.33	0.43	0.18
Andre ærender	0.03	0.02	0.03	7	9	10	0.45	0.26	0.28
Annet husholdsarbeid i alt	0.10	0.13	0.11	17	25	28	0.58	0.52	0.38
Reiser i samband med husholdsarbeid	0.09	0.13	0.19	21	32	41	0.43	0.40	0.46
Tallet på observasjoner	3 169	2 874	2 945	3 169	2 874	2 945			

Vedlegg 3: Ola som kokk (Fjellheim 1988)

Nº VI.
Ola som Kokk.

Nº I.
"Ola da, vil Du naa bære see aa tórur ud. Din Døstlunge - Klokka er allí sver fire!"

Vedlegg 4: Farsfigurer (Åström 1990)

